

KOLOKVIUM K JUBILEU PROF. ALENY MACUROVÉ

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy,
nám. Jana Palacha 2, Praha 1, místnost č. 104

13. 5. 2016

ANOTACE PŘÍSPĚVKŮ

9.45–10.15 Jana Hoffmannová:

Vnitřní monology a vnitřní dialogy, ich-forma, du-forma
a er-forma (ve vztahu k teorii subjektů
a perspektivizačních center A. Macurové)

Uplatnění subjektivizačních postupů ve výstavbě prozaického narativu věnovala pozornost řada českých teoretiků, počínaje např. J. Hallerem, přes L. Doležela a R. Adama až po současné literárněvědné naratology. V jejich textech se v různých konstelacích vyskytují pojmy jako *skazové vyprávění („rozprávění“)*, *vnitřní monolog*, *narativní postupy* či *formy podání řeči/myšlení*; *řeč přímá*, *polopřímá*, *nepřímá* i *myšlení přímé*, *polopřímé*, *nepřímé*; a v případě skazu, vnitřního monologu i reprodukováného myšlení se klade důraz na dialogizaci (odtud i *vnitřní dialog*, vztahování těchto dialogizovaných forem k *samomluvě* aj.). Jako prostředky subjektivizačních postupů se v narativních

prózách uplatňují *ich-forma* (někdy „osobní *ich-forma*“), *er-forma* sbližující se s *ich-formou*, dnes příznačně i vyprávění ve 2. osobě (sg. nebo i pl.). Dochází i k míšení všech forem, ve vyprávění v *ich-formě* někdy splývá řeč přímá, polopřímá i nepřímá, mluví se netradičně o „polopřímé řeči v 1. osobě“ apod. Příspěvek se pokusí vztáhnout tyto koncepty a termíny k pojetí subjektů slovesného komunikátu v díle A. Macurové, k úloze subjektů při perspektivizaci literárního díla a při vytváření perspektivizačních center. Využití těchto pojmově terminologických konstelací bude naznačeno na několika ukázkách z děl současných českých prozaiků.

10.15–10.45 Alice Jedličková:

Adresát známý

Textové ztvárnění subjektu příjemce v literární komunikaci. Pojem na průsečíku textové lingvistiky, teorie literárního díla, recepční estetiky a naratologie.

11.00–11.30 František Martínek:

Pravopisné a jazykové jevy při ediční přípravě textu

(nad chystanou edicí korespondence Karla Havlíčka Borovského)

V desetiletích vlády tzv. Skřečkovy školy se v české ediční praxi uplatňoval požadavek na textovou shodu kritického a čtenářského vydání a zároveň byla odmítána vydání upravená jazykově; tím se do jisté míry konzervoval vývoj oboru a pojetí čtenářské edice. I v rámci paradigmatu Skřečkovy školy lze otevřít diskusi o nejasnosti hranice mezi pravopisnými a jazykovými jevy, popř. o nějakém přechodném pásmu mezi nimi. Naopak diskuse o umělecké úkonnosti dílčích pravopisných jevů nejsou, zdá se, pro badatele této školy přijatelné. V souvislosti s pravopisnou normalizací dopisů z poloviny 19. století se však ot-

vírá jiná otázka spjatá se sémiotizací pravopisu: Můžeme změnou pravopisného systému na dnešní a současným zachováním dnes neobvyklých jazykových jevů nezáměrně otvírat nechtěné interpretace? Jinak řečeno, nakolik „čtenářské“ je vydání, které jevy vnímané jako podobné jednou opravuje, jednou nechává kolísat?

11.30–12.00 Zuzana Jettmarová:

Kdo má mít(i) Filipa

Titul Wildeovy hry *Jak je důležité míti Filipa* zlidověl natolik, že se dnes tvoří neliterární parodické aluze typu *Jak je důležité míti X*; indikátorem je právě infinitiv na -ti. Ten však v žádné replice nenajdeme, přestože jde o replikový titul – je totiž koncem poslední repliky, kterou však překladatel J. Z. Novák navíc vložil do úst jiné postavě, čímž provedl tematický posun s dopadem na celkovou interpretaci. První knižní vydání (1959) má však v titulu „mít“, hra byla poprvé uvedena 1947. Pokušíme se o vysvětlení. Komplexní rozbor originálního titulu pak bude směřovat k vazbě myšlenky, potenciálu jazyka a kulturní situace, tedy i k hypotetické rekonstrukci vzniku českého titulu, což nás dovede k současnému právnímu sporu s novým překladem *Jak důležité je mít Filipa* (2012) z hlediska autorského zákona a obchodního zákoníku, které kulturní hodnoty a tradici překladového titulu podřizují ekonomickým zájmům.

12.00–12.30 Irena Vaňková:

Příběhy o rozumění

Co to znamená *rozumět*? V kontextu stylistické školy Karla Hausenblase a Aleny Macurové se rozumění chápe jako součást recepční fáze komunikace, jako proces či stav úzce provázaný s (recipientovou) rekonstrukcí smyslu. U pojmů rozumění a smysl je však podstatný nejen jejich rozměr kognitivně-komunikační, ale i – velmi

stručně řečeno – hermeneutický a existenciální. Je otázkou, nakolik a v jakém slova smyslu mají výrazy *(po)rozumět*, *(po)rozumění* (podobně jako *smysl*) povahu (lingvistického) termínu, jsou totiž silně vázány na své primární významy všednodenní a mimoodborné, a navíc se na ně navršily četné konotace z kontextu filosofie a věd o člověku; v mnoha směrech tedy oblast lingvistiky transcendují (a snad proto je „hausenblasovská stylistika“ pro mnohé tolik přitažlivá). V těchto souvislostech pokládáme otázky po naivním obrazu *(po)rozumění* v češtině, po jeho konceptualizaci, po sémantických konturách i pragmatice slovesa *rozumět*. V intencích pojetí jazykového obrazu světa jako komplexu narativních struktur bude věnována pozornost i „příběhům o *(po)rozumění*“ – s poukazy k úryvkům z uměleckých či memoárových textů, kde se rozumění a porozumění tematizuje.

13.45–14.15 Radka Nováková:

Český znakový jazyk a postavení Neslyšících v České republice

Jak by vypadala komunita českých Neslyšících, kdyby paní profesorka Macurová nezaložila obor Čestina v komunikaci neslyšících? Pravděpodobně bychom dnes nebyli tam, kam se nám díky paní profesorce podařilo dostat. Na zrození oboru Čestina v komunikaci neslyšících dnes vzpomínáme jako na „národní obrození“ komunity českých Neslyšících. V této době došlo k probuzení jazyka Neslyšících, čeští neslyšící dostali možnost se profilovat jako odborníci v mnoha oblastech a stali se z nich emancipovaní lidé, kteří dnes dosahují nemalých úspěchů. Nedlouho po založení tohoto oboru došlo také ke vzniku mnoha vlivných organizací, například organizace Pevnost – České centrum znakového jazyka nebo České komory tlumočnicků znakového jazyka. Bez prvního kroku paní profesorky by zřejmě dnes tyto organizace neexistovaly. Během několikaletého úsilí se také povedlo změnit pohled slyšící většiny na Neslyšící. Dnes je na nás Neslyšící zpravidla nahlíženo v perspektivě kulturní odlišnosti, s úctou a respektem, nikoli

pouze z medicínského hlediska. Nebýt paní profesorky, pravděpodobně by dosud nevznikl ani Zákon o znakové řeči (dnes Zákon o komunikačních systémech), nevznikly by ani Zprávy v českém znakovém jazyce a Neslyšící by stále neměli možnost dozvídat se nejnovější informace ve svém mateřském jazyce. Za to vše a mnoho dalšího děkujeme, paní profesorko!

14.15–14.45 Josef Fulka:

Ruce a svět: Merleau-Ponty, gesto a znakový jazyk

Merleau-Pontyho filosofie (zejména kapitola o gestu ve *Fenomenologii vnímání*) nám nabízí pozoruhodnou reflexi o vztahu jazyka, gesta, subjektu a světa. Gesto zde již není pojímáno jako doprovod mluveného jazyka, nýbrž naopak jako východisko, na jehož základě je vůbec možné chápat samotný mluvený jazyk a vztah subjektu ke světu. Vzhledem k době, kdy Merleau-Ponty svůj text psal, je pochopitelné, že do oblasti svého zájmu nezačlenil jazyk znakový. Domníváme se nicméně, že jeho reflexe gesta i v tomto směru poskytuje jisté pozoruhodné náznaky – pokusíme se to prokázat na konkrétním případě Kata Kolok, vesnického znakového jazyka z Bali.

14.45–15.15 Andrea Hudáková – Eva Filippová:

Vývoj sociální kognice u uživatelů českého znakového jazyka

Příspěvek představuje první předběžné výsledky stejnojmenného grantu (GAČR, 2015–2016). Projekt vychází ze skutečnosti, že většina českých prací o vývoji neslyšících dětí bere jako nezpochybnitelný fakt, že prvním jazykem (L1) těchto dětí je mluvená čeština, již si ale nemohou osvojovat kvantitativně a kvalitativně rovnocenně jako jejich slyšící vrstevníci, což má nezvratné dopady na jejich vývoj. Mnoho zahraničních studií však dokládá, že u neslyšících dětí, jejichž prvním jazykem (L1) je jazyk znakový a mluvený národní jazyk je pro ně „až“

jazykem druhým (L2), je vývoj s jejich slyšícími vrstevníky srovnatelný. Protože pro celkový rozvoj osobnosti je klíčová úroveň sociálních kompetencí (viz teorie mysli), je cílem projektu (1) navrhnout a prvotně ověřit vhodné nástroje pro testování sociální kognice u českých dětí-uživatelů českého znakového jazyka a (2) získané výsledky následně komparovat s výsledky obdobného testování u českých neslyšících dětí-uživatelů mluvené češtiny.

15.30–16.00 Lenka Okrouhlíková: Z historie českého znakového jazyka

Historické kořeny českého znakového jazyka jsou úzce spjaty se vznikem prvního Ústavu pro hluchoněmé v Praze v roce 1786; zde byly znaky používány ve výuce až do roku 1932. Dobových pojednání o českém znakovém jazyce není mnoho, pravděpodobně nejstarším a také nejrozsáhlejším zdrojem znaků je kniha z roku 1834 *Unterrichte der Taubstummen in der Lautsprache nebst einigen Bemerkungen über die Geberdenzeichen der Taubstummen* od J. Mückeho, která obsahuje slovníček se slovním popisem 263 znaků, rozdělených do tematických skupin Jídlo a pití; Oblečení a k tomu náležící předměty; Domácí zařízení a nábytek; Psací potřeby a hračky; Nářadí; Různé, často se vyskytující předměty; Zvířata; Lidé; Slovesa. Kapitoly věnované *posunové řeči* a popisy některých znaků obsahuje i několik knih z let 1890–1907. Díky těmto historickým materiálům můžeme na vybrané znaky českého znakového jazyka pohlížet diachronně – doložit jejich původní motivaci, sledovat vývojové tendence v proměnách jejich fonologické/morfologické struktury a v neposlední řadě zkoumat možnou příbuznost těchto znaků se znaky znakových jazyků užívaných ve vzdělávání neslyšících na konci 18. a v 19. století.

16.00–16.30 Klára Richterová:

Lexikon psaných textů českých neslyšících v korpusu DEAF

Po úvodním stručném představení současné skladby textů korpusu DEAF, primárně zaměřeného na české písemné projevy českých neslyšících, jehož zpřístupnění veřejnosti je naplánováno na přelom 2016/2017, se příspěvek pokusí postihnout některé relevantní rysy lexikální zásoby psané češtiny českých neslyšících, tak jak je zachycena v korpusu DEAF. Analyzovaný materiál bude výběrově srovnán s lexikonem většinové psané češtiny (s materiálem korpusu SYN), českých písemných projevů slyšících nerodilých mluvčích češtiny (s materiálem korpusu CzSL) a s výsledky frekvenčních analýz projevů několika znakových jazyků, zejména britského, amerického a australského.

